

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.126

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ШКОЛИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Бірук Н.П., аспірант
кафедри педагогіки

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті актуалізується проблема діяльності науково-педагогічних шкіл на сучасному етапі розвитку педагогічної науки. Розглядаються класифікації наукових шкіл, наводяться приклади шкіл провідних галузей педагогіки. Проаналізовано результати діагностувального етапу експерименту щодо обізнаності студентів та аспірантів педагогічних спеціальностей, кандидатів та докторів педагогічних наук щодо діяльності вітчизняних науково-педагогічних шкіл та дані щодо тлумачення ними феномену «наукова школа».

Ключові слова: наукові школи, науково-педагогічні школи, класифікації наукових шкіл, галузеві педагогічні школи.

В статье актуализируется проблема деятельности научно-педагогических школ на современном этапе развития педагогической науки. Рассмотрены классификации научных школ, приведены примеры школ ведущих отраслей педагогики. Приведены данные диагностического этапа эксперимента касательно осведомленности студентов и аспирантов педагогических специальностей, кандидатов и докторов педагогических наук о деятельности отечественных научно-педагогических школ и данные относительно толкования ими феномена «научная школа».

Ключевые слова: научные школы, научно-педагогические школы, классификации научных школ, отраслевые педагогические школы.

Biruk N.P. SCIENTIFIC PEDAGOGICAL SCHOOLS AND THEIR INFLUENCE ON THE FORMATION OF YOUNG SCIENTISTS

The article actualizes the problem of activity of scientific and pedagogical schools at the present stage of development of pedagogical science. Existing classifications of scientific schools are revised and the examples of schools working in the fields of the leading branches of pedagogical science are given. Data of the diagnostic phase of the experiment regarding the awareness of students and graduate students of pedagogical specialties is given, including candidates and doctors of pedagogical sciences with the activity of national scientific and pedagogical schools and the data relating to the interpretation of the phenomenon of «scientific school».

Key words: scientific schools, scientific and pedagogical schools, classifications of scientific schools, particular branch related pedagogical schools.

Постановка проблеми. Питання становлення, розвитку та популяризації діяльності наукових шкіл стають все більше актуальними для постійно змінюваного інформаційного суспільства, потенціал якого складають творчі, ініціативні, креативні та висококваліфіковані фахівці, що прагнуть до постійного самовдосконалення. У підготовці такого потенціалу науковців для педагогічної науки (магістрів, докторів філософії, докторів наук) і мають відігравати провідну роль науково-педагогічні школи.

Науково-педагогічні школи – явище не сьогоденне та доволі розвинене, проте, як показало дослідження, відоме досить вузькому загалу. Для більш ефективної їх діяльності має відбуватися постійна інтеграція наукових розробок і технологій та всіх ланок освіти, перенесення та практичне втілення здобутків шкіл у систему підго-

товки майбутніх дослідників, та, навпаки, актуальні та невирішені проблеми шкільної та вузівської освіти мають стати пріоритетними розробками науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовний аналіз дефініцій «наукова школа» та «науково-педагогічна школа» було проведено С.У. Гончаренком, О.А. Гнізділовою, Л.Д. Зеленською, Д.Д. Зербіно, М.І. Скрипник та ін.; окремі аспекти діяльності науково-педагогічних шкіл висвітлювали у своїх працях А.М. Богуш, С.І. Вавілов, О.Ю. Грезньова, О.А. Дубасенюк, П.Л. Капиця, Т. Кун, І.Д. Примак, Є.М. Хриков, Г.Г. Цветкова, М.Г. Ярошевський та багато інших.

Дотримуємося думки С.У. Гончаренка, що тенденції сучасної науки породили цілий ряд проблем, серед яких є такі, що стосуються організації наукових дослі-

джені: створення оптимальних умов для максимально ефективної діяльності наукових колективів, способів їх формування і керівництва ними. Усе це зробило актуальним вивчення причин виникнення і діяльності конкретних наукових шкіл [2, с. 27].

Усе більше зростає інтерес до діяльності науково-педагогічних шкіл, проводяться різного рівня заходи в межах їх діяльності, вони постають осередками прогресивного розвитку науки та суспільства загалом.

Постановка завдання. Даною статтею ми маємо на меті вкотре привернути увагу до здобутків наукових шкіл у педагогічній галузі для залучення до їх діяльності не лише педагогів-дослідників, а й студентів молодших курсів, учнів старших класів для здійснення більш ґрунтовних практико-орієнтованих дослідницьких програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прототипами сучасних наукових шкіл, зокрема і науково-педагогічних, вважаємо філософські школи Давніх країн, зокрема Індії, Китаю, Греції, Риму (школи Сідхартхи, Конфуція, Лао-Цзи, Фалеса, Піфагора, Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура та інших), які виникли зі зміною системи родових зв'язків на політичну організацію суспільства, зміною міфології на релігію та виникненням школи як прояву та способу філософствування.

Наукові школи в сучасному класичному уявленні почали формуватися в епоху Відродження (художні школи), але до середини XVIII століття науково-дослідницька діяльність носила індивідуальний характер.

Підґрунтям для формування перших наукових шкіл як форми колективної організації наукової діяльності стало виникнення університетів, в яких навколо окремих учених-експериментаторів виникали «школи експериментальної майстерності». Згодом, починаючи із XVIII століття і до кінця XX століття, наукові школи в контексті неklasичної моделі науки зосереджуються на конкретних наукових ідеях, що покладені в основу дослідницької програми і відрізняються одна від одної масштабом предметної сфери та призначенням продуктованих знань. На межі XIX–XX століть, у зв'язку з появою нових форм організації наукової діяльності (наукових лабораторій при великих промислових підприємствах і науково-дослідних інститутах), наукові школи все частіше формуються у великих науково-дослідних центрах [5, с. 44–45].

Сутність феноменів «наукова школа», «науково-педагогічна школа», ознаки, типи та умови їх формування активно та ґрунтовно почали досліджуватися в працях

філософів, психологів та педагогів наприкінці XX століття.

На основі узагальнення їх досвіду у своєму дослідженні скористаємося адаптованим визначенням поняття «науково-педагогічна школа», яке, на нашу думку, найбільш повно визначає її сутність. Відтак *науково-педагогічна школа* є неформальною спільнотою педагогів-дослідників різних поколінь високої наукової кваліфікації на чолі з науковим лідером у педагогічній галузі, об'єднаних спільними підходами до розв'язання педагогічних проблем, стилем роботи й мислення, оригінальністю й новизною ідей та методів реалізації дослідницької програми, яка одержала значні наукові результати, здобула авторитет та громадське визнання в педагогічній науці [4].

Нами були проаналізовані розвідки дослідників, які вивчали закономірності діяльності колективів вчених, що згодом переросли в наукові школи. Це дозволило виділити *основні ознаки* цього феномену та інтерпретувати їх із точки зору педагогічної спрямованості [2, с. 28–30; 3, с. 4–8]. Передусім, це генерування керівником, який очолив зібраний колектив, певних оригінальних ідей та теорій, які в подальшому призведуть до організації нового дослідницького напрямку, раніше не представлено в педагогіці, або до нової форми дослідження вже відомої педагогічної проблеми. Наступною ознакою є спільність основного кола проблем, які розв'язуються в школі, спільність педагогічних принципів та методичних прийомів розв'язання поставлених задач для всіх її представників. Не менш вагомим та важливим для подальшого розвитку науково-педагогічної школи зокрема та педагогічної науки загалом є навчання молодих учених науковій творчості, яке полягає в безпосередньому та тривалому науковому контакті керівника школи та його учнів, причому керівник має позитивно ставитися до нових прогресивних ідей та здобутків послідовників, які можуть перевершити його особисті. Крім зазначених ознак, необхідно, щоб ідеї колективу та його здобутки були перспективними, сприяли подальшому успішному розвитку педагогічної науки і не гальмували розвиток суміжних напрямів і наук; перебували на магістральній лінії розвитку педагогіки.

Тобто, як зазначав О.О. Богомолець, для створення школи необхідний, перш за все, видатний учений, що має нову ідею узагальнювального синтетичного значення. Проте це ще мало... необхідні співробітники. Коли вони заражаються ентузіазмом свого керівника, робляться його учнями

і впродовж багатьох років працюють над різними питаннями проблеми, висунутої керівником, то школа поступово формується в процесі роботи над цією проблемою, в процесі оформлення цих робіт в єдине, гармонійне нове учення [1, с. 302].

Незважаючи на досить ґрунтовне вивчення феномену наукової школи та значну кількість проведених досліджень у цій царині, однозначне його визначення відсутнє, як відсутня й офіційна нормативна база стосовно створення, функціонування та класифікації наукових шкіл. Так, О.Ю. Грезньова, узагальнивши досвід дослідників, пропонує класифікацію наукових шкіл, обравши низку критеріїв, зокрема типи зв'язків між членами наукової школи, тип наукової ідеї, широту досліджуваної проблемної галузі, функціональне призначення продукованих знань тощо [3, с. 8–25]:

Вважаємо, що педагогічні школи можна класифікувати не лише за широтою проблемної галузі, але і загалом за проблемною галуззю. Визначними здобутками в галузі педагогічної науки та суміжних галузях є наукові школи педагогічного спрямування з питань педевтології, професійної підготовки вчителів та викладачів – школи М.С. Вашуленка, Н.Г. Ничкало, А.М. Бойко, В.І. Бондаря, С.С. Вітвицької, Л.П. Вовк, М.В. Гриньової, О.А. Дубасенюк, Т.Д. Ко-

чубей, Ю.В. Пелеха, Н.В. Слюсаренко, Р.І. Хмелюк, Л.О. Хомич, шкільної освіти – О.Я. Савченко, Т.В. Яцули, з проблем педагогічної майстерності – І.А. Зязюна, Н.М. Кривонос, педагогічної творчості С.О. Сисоевої, О.Є. Антонової, післядипломної підготовки педагогічних кадрів – Є.С. Барбіної, В.В. Олійника, теорії виховання – І.Д. Бега, історико-педагогічного спрямування – О.В. Сухомлинської, М.Г. Стельмаховича, С.Т. Золотухіної, В.В. Кравця, М.В. Левківського, М.М. Чепіль, дидактичного спрямування – С.У. Гончаренка, В.І. Лозової, Г.І. Давиденко, М.І. Пентиллюк, Н.М. Тарасевич, В.Д. Шарко, дошкільної освіти та виховання – Г.В. Беленької, А.М. Богуш, К.Й. Щербакової, соціально-педагогічного спрямування – А.Й. Капської, Л.І. Міщик, Г.В. Єльнікової, Н.А. Сейко, В.Л. Федяєвої, С.Я. Харченка, з проблем компаративістики – Л.П. Пуховської, А.А. Сбруєвої, інформаційно-комунікативних технологій – Р.С. Гуревича, О.В. Співаковського, педагогічної підготовки в непедагогічних ВНЗ – В.А. Козакова, В.П. Курок, Л.О. Савенкової та багато інших.

Вагомий вклад у розвиток педагогічної науки здійснюють наукові школи, які вирішують не лише загальнонаукові проблеми, а й проблеми професійної підготовки нових поколінь науковців.

Таблиця 1

Класифікація наукових шкіл

Наукова школа	<i>за типом зв'язків між членами наукової школи</i>		
	наукова школа як наукова течія	наукова школа як угруповання (дослідницький колектив)	«невидимий коледж» (перехідна форма між двома першими, характерна більшою мірою для природничих наук)
	<i>за типом наукової ідеї</i>		
	експериментальні	теоретичні	
	<i>за широтою досліджуваної проблемної галузі</i>		
	вузькопрофільні	широкопрофільні	
	<i>за функціональним призначенням продукованих знань</i>		
	фундаментальних досліджень	прикладних досліджень	
	<i>за формою організації діяльності учнів</i>		
	з індивідуальними формами організації науково-дослідницької роботи	з колективними формами організації науково-дослідницької роботи	
	<i>за типом зв'язків між поколіннями</i>		
	однорівневі	багаторівневі	
	<i>за ступенем інституалізації</i>		
	неформальні	гуртки	інституальні
	<i>за рівнем локалізації</i>		
	національні	локальні	особистісні

У межах нашої дисертаційної роботи було проведено діагностувальне опитування серед студентів другого курсу різних факультетів Житомирського державного університету імені Івана Франка (72 респонденти) та представників науково-педагогічних шкіл (аспірантів педагогіч-

них спеціальностей, кандидатів та докторів педагогічних наук) академіків О.В. Сухомлинської, О.Я. Савченко, Р.С. Гуревича, професорів В.А. Козакова, Л.О. Хомич, О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонової, Н.А. Сейко С.С. Вітвицької, М.В. Левківського, О.М. Самойленка, Міжнародної асоціації

Таблиця 2

Складові поняття «наукова школа» в розумінні педагогів-дослідників

Наукова школа	
тип спільноти	керівник школи
неформальний творчий (науковий, професійний) колектив; група \ об'єднання \ коло \ спільнота дослідників (одномумців, фахівців, вчених, науковців, співробітників) різних поколінь високої наукової кваліфікації; організоване товариство творчих людей; послідовники відомого вченого; наукова спільнота вчених різних статусів, компетенцій та спеціалізації; форма організації колективної наукової праці (діяльності, науково-дослідницької діяльності) науковців-одномумців, співробітників НДІ, ВНЗ, наукових центрів; структурний осередок сучасної науки; напрям у науці; колективна наукова праця (діяльність) науковців	відомий, видатний, досвідчений, авторитетний, провідний, компетентний, визнаний в наукових колах (у певній галузі наукового знання) лідер, учений, науковець, дослідник, наставник; засновник певного напрямку, автор дослідницької програми, програмної концепції
основа діяльності	
<p>* спільність у конкретній галузі: 1) загальної науково-дослідницької програми, стратегії, напряму, наукової проблеми, тематики дослідження, фундаментальної наукової ідеї; 2) стилю дослідницької роботи; 3) загальної системи наукових інтересів та поглядів на вирішення певної наукової проблеми, що концентрує досвід декількох поколінь; 4) методології досліджень; 5) наукових досліджень, праць і розробок окремого колективу, групи тощо; 6) діяльності з розв'язання теоретико-практичних завдань дослідження; * безпосереднє або опосередковане вивчення, коригування, популяризація та втілення до життя спільних наукових досліджень з актуальних проблем * оригінальна ідея, авторська чи колективна концепція, що започатковує новий напрям у науці; * розвиток напряму в науці, запропонованого керівником школи; * отримання визнання в науковому середовищі та досягнення значних наукових результатів; * науково-дослідницька діяльність/робота, спрямована на дослідження актуальних проблем із висунутих керівником наукових напрямів; * характеризується своїм стилем міжособових відносин, нормами і стандартами наукового дослідження, самобутнім стилем спілкування; * осередок продукування ідей, розвитку інноваційних напрямів у певній науковій галузі; * дослідження певної наукової проблеми і пошук методів вирішення виявлених суперечностей (конфліктів) у цій сфері; * комплекс наукових розробок, напрацювань в якійсь конкретній галузі, які є авторитетними для інших науковців і підтверджені практикою; * розробка життєво важливих для суспільства проблем, наявність значних теоретичних і практичних результатів своєї діяльності, визнання в наукових колах і сфері виробництва; * взаємопідтримка й пошанування думки Вчителя й учня; * сповідування ідей вченого, дія під його керівництвом у межах його наукової парадигми, предметності змісту діяльності; * не відтворення традиційного, а пошук нового, невідомого до цього часу, раніше не представленого в науці; * культивування інноваційного мислення і наукової атмосфери, яка сприяє становленню молодих вчених, створення сприятливого психологічного мікроклімату, певний стиль міжособистісних відносин; * спрямування творчого пошуку, відповідно до запитів суспільства, на розробку оригінальних концепцій і нових наукових напрямів; * розвиток професіоналізму в певному напрямку.</p>	

та наукової школи «Розвивальне навчання» (63 науковці) щодо з'ясування рівня обізнаності респондентів із діяльністю науково-педагогічних шкіл як ВНЗ, в якому вони навчаються та працюють, так і загалом зі здобутками шкіл України.

Студентам було запропоновано дати відповідь на низку запитань щодо науково-дослідницької діяльності, зокрема як вони розуміють поняття «наукова школа». Відповіді були стислими (містили не більше одного речення). Переважна більшість опитаних наукову школу уявляють як установу або навчальний заклад, в якому проводяться науково-дослідницькі роботи або готують дітей/студентів до майбутньої науково-дослідної діяльності. І лише незначний відсоток респондентів розуміють, що наукова школа – це колектив науковців, об'єднаних спільними поглядами на певну проблему або для вирішення спільної науково-дослідницької діяльності.

На нашу думку, студенти з перших курсів навчання – з написання рефератів, доповідей, курсових робіт – мають долучатися до кафедральних, загальноуніверситетських тем досліджень, до розробок науково-педагогічних шкіл, для подальшого їх творчого та наукового становлення як педагогів-дослідників.

Міркування більш досвідчених науковців (аспірантів педагогічних спеціальностей, кандидатів та докторів педагогічних наук) щодо сутності поняття «наукова школа» ми узагальнили у вигляді таблиці:

На думку науковців, як керівників шкіл, так і їх послідовників, для вдалого керівництва школою науковець має володіти такими *якостями*: організаційними та комунікативними здібностями, бути толерантним та тактовним, вимогливим та цілеспрямованим, поважати думку та позицію колег, сміливим та впевненим у прийнятті рішень, бути професійно, фахово та науково компетентним, працездатним, сприяти плідній роботі всієї наукової школи, а не зосереджуватися лише на особистих успіхах,

бути творчим та креативним, мати високі моральні якості, бути емоційно врівноваженим. Такі люди повинні бути глибокими філософами, мати навички мотивування молодих науковців, спрямовувати їх наукову діяльність та підтримувати у сфері дослідницької роботи.

Наше дослідження охоплювало також питання особливостей професійно-творчого розвитку педагога-дослідника в умовах науково-педагогічної школи. Оскільки всі респонденти працюють в межах певних наукових колективів – наукових шкіл, центрів, лабораторій тощо, то важливо було з'ясувати, в яких умовах їхня робота буває більш плідною. Результати представлені нами у вигляді таблиці.

Молоді дослідники більш вагомим результатом досягають в умовах ефективної спільної діяльності з однодумцями. Для більш досвідчених вчених результативнішим є вмиле поєднання обох видів діяльності та одноосібна робота. Для частини досліджуваних колективне обговорення проблеми більш вагоме на початковому етапі наукових розвідок, а розв'язувати та узагальнювати проблему для них ефективніше одноосібно; для інших проблема має бути осмислена й проаналізована спочатку індивідуально (на основі вивчення різних джерел, досвіду, практики), а далі корисними є консультації з досвідченими колегами. Для багатьох дослідників натхненням до подальших дій є не лише власне задоволення від досягнутих результатів, а також схвальне ставлення колег до їх презентації.

Висновки. В умовах бурхливого розвитку суспільства має відбуватися постійна інтеграція науки і освіти. Здобутки та подальша діяльність науково-педагогічних шкіл, на нашу думку, повинні постійно впроваджуватися в навчально-виховний процес як школи, так і ВНЗ, сприяти створенню нової освітньої парадигми. Саме наукові школи педагогічного спрямування мають взяти на себе підготовку вчених нового покоління.

Таблиця 3

Аналіз ефективності науково-дослідницької діяльності науковців залежно від умов

	Ефективність науково-дослідницької роботи (%)		
	в колективі однодумців	при одноосібній роботі	поєднання перших двох видів
доктори педагогічних наук	26	37	37
кандидати педагогічних наук	48	22	30
аспіранти педагогічних спеціальностей	71	11	18

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомолец А.А. Избранные труды / А.А. Богомолец. – Киев : Изд-во АН УССР, 1956. – Т. 3. – 443 с.
2. Гончаренко С.У. Наукові школи в педагогіці / С.У. Гончаренко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 44–50.
3. Грезнева О.Ю. Научные школы (педагогический аспект) / О.Ю. Грезнева ; Российская академия образо-

вания, Институт теории образования и педагогики. – М. : [б. и.], 2003. – 69 с.

4. Наукова школа – феномен науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?load=edu_schools_fenomen.html&project=nued2.

5. Саух П.Ю. Феномен наукової школи в контексті реалій сучасної науки / П.Ю. Саух // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / [за ред. В. Кременя, Т. Левовицького]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 44–50.

УДК 316.362-053.6:173.5-055.52

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTI КУЛЬТУРИ БАТЬКІВСТВА В МОЛОДИХ СІМЕЙ: МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ КРИТЕРІЙ

Вахняк Н.В., старший викладач
кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольський педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

У статті описано результати експериментального дослідження на виявлення рівнів сформованості культури батьківства молодих сімей. Автором розкрито сформованість культури батьківства за мотиваційно-ціннісним критерієм, показниками якого є ціннісне ставлення до дитини, потреба в турботі про неї та мотиваційна установка молодого сім'ї на підвищення рівня культури батьківства. Кількісні дані результатів дослідження свідчать про те, що в молодих батьків контрольної й експериментальної груп майже не сформована мотиваційно-ціннісна складова частина культури батьківства.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісний критерій, рівень сформованості, молода сім'я, культура батьківства, педагогічний експеримент.

В статье описаны результаты экспериментального исследования на выявление уровней сформированности культуры отцовства молодых семей. Автором раскрыта сформированность культуры отцовства по мотивационно-ценностному критерию, показателями которого является ценностное отношение к ребенку, потребность в заботе о нем и мотивационная установка молодой семьи на повышение уровня культуры родительства. Количественные данные результатов исследования свидетельствуют о том, что у молодых родителей контрольной и экспериментальной групп почти не сформирована мотивационно-ценностная составляющая культуры отцовства.

Ключевые слова: мотивационно-ценностный критерий, уровень сформированности, молодая семья, культура отцовства, педагогический эксперимент.

Vahnyak N.V. THE LEVEL OF FORMATION OF CULTURE OF FATHERHOOD IN YOUNG FAMILIES: THE MOTIVATIONAL VALUE CRITERION

The article describes the results of an experimental study to identify the levels of development of a culture of fatherhood for young families. The author reveals the formation of the culture of fatherhood in the motivational value criterion, the indicators of which is the value attitude to the child, the need for care and motivational preset of a young family to increase the level of culture of parenthood. Quantitative data the results of the study indicate that young parents the control and experimental groups is almost not formed the motivational-value component of the culture of fatherhood.

Key words: motivational value criterion, level of formation, young family, culture of fatherhood, pedagogical experiment.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена гострою потребою суспільства в педагогічному просвітництві, цілеспрямованому вихованні в молодих сімейній культурі батьківства у зв'язку з послабленням у сучасному суспільстві інституту сім'ї, посиленням кризи дитячо-батьківських стосунків

через неготовність молоді до виконання батьківських обов'язків. Дошкільний навчальний заклад як перший ланцюжок у системі освіти, суспільного виховання дитини, який потребує чіткої й налагодженої взаємодії з сім'єю, має розглядати їх рівноправними партнерами у вихованні дитини. Водночас традиційна